LITERATURA I

Standard učiva pro I. ročník střední školy
zaměřený na analýzu textu pro základní úroveň maturitní zkoušky z ČJ a L a rozvoj čtenářské gramotnosti na SŠ

PaedDr. Ilona Horáčková

OBSAH

I. LITERÁRNÍ SLOVNÍČEK
II. STRUKTURA LITERÁRNÍHO DÍLA – NÁCVIK ROZBORU
III. DESET KNIH, KTERÉ MĚNILY SVĚT
IV. LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ
V. SPORTOVNÍ TEMATIKA V LITERATUŘE
VI. LITERATURA SCI-FI
VII. FILMOVÁ A TV TVORBA
VIII. DENÍK JAKO LITERÁRNÍ DÍLO
IX. COMICS
X. PÍSEMNICTVÍ NEJSTARŠÍCH NÁRODŮ
XI. ČESKÁ A EVROPSKÁ STŘEDOVĚKÁ LITERATURA
XII. RENESANCE A HUMANISMUS V ČESKÉ A EVROPSKÉ LITERATUŘE
XIII. ČESKÉ A EVROPSKÉ BAROKNÍ PÍSEMNICTVÍ
XIV. EVROPSKÉ PÍSEMNICTVÍ KLASICISTNÍ, OSVÍCENSKÉ A PREROMANTICKÉ

Jméno a příjmení žáka/žákyně

Škola

Kontakt

I. LITERÁRNÍ SLOVNÍČEK

(základní pojmy literární teorie - praktické stručné definice postačující k základní analýze literárního díla k maturitní zkoušce)

AKT (z lat.) čin, jednání, děj; v dramatu dějství, jednání (uzavřená část)
ALEGORIE (z řeč.) jinotaj, obrazné vyjádření, nepřímé vyjádření, utajení skutečného obsahu
ALMANACH (z arab.) sborník, ročenka, kalendář obsahující příspěvky různých autorů, často poprvé publikujících
ANEKDOTA krátké vtipné vyprávění
ASOCIACE (z lat.) sdružování představ a jejich vybavování (původně z psychologie, filozofie)
ASONANCE (z lat.) zvuková shoda samohlásek na koncích veršů nahrazující rým (mlad**á**-star**á**)
BALADA (z it.) lyrickoepická báseň obvykle s chmurným, tragickým, dramatickým, zhuštěným dějem
***Test:**

BÁSNICKÉ PROSTŘEDKY -
- TROPY (založené na přenášení významu slov) **- EPITETON** (z řeč.) básnický přívlastek, **METAFORA** (z řeč.) přenesení slov na základě významové podobnosti (beran - tvrdohlavý člověk), druhy m. – **personifikace** (oživování, zosobnění věcí neživých, přisuzování lidských vlastností zvířatům apod. – vlny šeptají...), **alegorie** (jinotaj), **synekdocha** (záměna celku za část a naopak – rodná hrouda, otcovská střecha...), **hyperbola** (nadsázka), **ironie** (skrytý výsměch dosažený užitím opačného významu)**, sarkasmus** (jízlivost), **eufemismus** (zjemnění – dodýchal, odešel, navždy nás opustil – zemřel...); **METONYMIE** (z řečt.) záměna slov na základě vnitřní věcné souvislosti (čtu Jiráska, vypil půllitr...)
- FIGURY (založené na opakování hlásek, slabik a slov, hromadění jednotlivých slov nebo celků, zvláštnosti větné vazby) **- ONOMATOPOIE** (z řečt.) zvukomalba, napodobení zvuku slovy, **EPIZEUXIS** (opakování stejného slova nebo slovních spojení za sebou v jednom verši)
BLUES (z angl.) původně píseň amerických černochů a pomalý tanec, dnes jedna z forem lyrické poezie
DADAISMUS (z franc. dada – dětské žvatlání – koníček, hračka) umělecké a literární hnutí 20. let 20. stol., propagovalo nevázanost, zábavu, umění jako hru
***Test:**

DĚJ (fabule, syžet) postupná a uzavřená řada událostí, které spolu vzájemně souvisejí a vytvářejí charakter díla, dějová linie – expozice (úvod), kolize(zápletka), krize(vyvrcholení), peripetie (dějový zvrat), katastrofa(rozuzlení)
DEKADENCE (z franc.) životní postoj a pocit umělců konce století (původně 19. stol.), úpadek, znechucení, individualismus, beznaděj, odmítání (nihilismus), formální uvolněnost
DIALOG (z řeč.) rozhovor dvou nebo více postav, monolog – delší souvislá řeč jedné postavy
EMOCE (z lat.) citové vzrušení
EXPRESIONISMUS (z lat.) liter., výtvar., hudeb. a divadel. směr počátku 20. stol., zdůrazňuje vnitřní zážitek, city
FEJETON (z franc.) menší publicistický útvar o aktuální záležitosti, obvykle v novinách pod čarou
HUMOR (z lat.) úsměvné hodnocení směšné situace
CHARAKTERISTIKA (z řeč.) popis postav
IDEA (z řeč.) historický a společenský smysl díla
ICH FORMA (z němčiny já) vyprávění v 1. osobě – **ER FORMA** (z němčiny on) vyprávění ve 3. osobě
***Test:**

IMPRESIONISMUS (z lat.) umělecký směr přelomu 19. a 20. stol., zdůrazňuje smyslové vjemy, barevnou náladu
INTERPRETACE (z lat.) výklad textu, objasňování, rozbor, vysvětlování
LÍČENÍ výrazně citově zabarvený básnický popis
LITERATURA (z lat.) písemnictví
LITERÁRNÍ DRUHY (ŽÁNRY) základní členění umělecké literatury na **LYRIKU** (líčí myšlenkové stavy, prožívání – lyrika osobní, přírodní, společenská), **EPIKU** (vypravuje děj - **a) veršované útvary** – epos, balada, romance…, **b) prozaické útvary** – novela, romaneto, román, povídka; **c) obojí** – bajka, pohádka, báje, legenda…) a **DRAMA** (odehrává se na jevišti, formy – tragédie, komedie, činohra)
NOVELA (z ital.) epické, zpravidla prozaické dílo menšího rozsahu s jednodušším dějem
PARODIE (z řečt.) zesměšňující napodobení, **SATIRA** (z lat.) výsměšná kritika, **KARIKATURA** (zveličení, znetvoření vlastností a rysů)
POETISMUS básnický směr v české literatuře 20. let 20. stol. – umění života, umění žít a užívat, hravost, obraznost, emoce
POVÍDKA prozaický útvar kratšího rozsahu, líčí kratší časový úsek, hrdina se zpravidla příliš nevyvíjí
***Test:**

REALISMUS (z lat.) umělecký směr usilující o maximální objektivitu, věcnost
ROMÁN (z franc.) epické prozaické dílo většího rozsahu, široce zobrazuje větší úsek života
ROMANTISMUS (z franc.) umělecký směr hlavně 1. pol. 19. stol., kladl důraz na cit, vášeň, svobodu, obraznost
RÝM zvuková shoda částí slov na koncích veršů (sdružený aabb, střídavý abab, obkročný abba ad.)
TÉMA (z řečt.) základní myšlenka díla odrážející autorův světonázor
TRAGÉDIE (z řečt.) truchlohra
VERŠ (z lat.) samostatný rytmický celek, většinou řádek v básni, mající svůj **rytmus** – pravidelné střídání přízvučných a nepřízvučných slabik – **trochej** (1 přízvučná, 1 nepřízvučná), **daktyl** (1 přízvučná, 2 nepřízvučné), **jamb** (1 nepřízvučná, 1 přízvučná)
VESELOHRA komedie
***Test:**
****Test celek:**

II. STRUKTURA LITERÁRNÍHO DÍLA – NÁCVIK ROZBORU

ROZPRACOVANÁ OBECNÁ STRUKTURA K NÁCVIKU ROZBORU JAKÉHOKOLIV TEXTU VE ZVOLENÉ ČÍTANCE ČI JEDNOTLIVÉHO TEXTU

UMĚLECKÝ TEXT

POEZIE	PRÓZA	DRAMA
LYRIKA/EPIKA	LYRIKA/EPIKA	---
VERŠ	---	VERŠOVANÉ/ V PRÓZE
RÝM	---	RÝM/ ---
	(lyrizující próza)	
BÁSEŇ, BÁSNICKÁ SKLADBA, SBÍRKA…	ROMÁN, NOVELA, POVÍDKA…	
BALADA, EPOS, ROMÁN VE VERŠÍCH…	*historický/á, dobrodružný/á, detektivní, humorný, sci-fi, fantasy, sportovní, pro mládež, ze současnosti, realistický, protiválečný/á, ekologický/á, filozofický, deníkový…*	
LYRICKÝ SUBJEKT/VYPRAVĚČ	VYPRAVĚČ	
	ÚHEL POHLEDU	
KOMPOZICE/VÝSTAVBA/ČLENĚNÍ		
SLOKY	DÍLY/ČÁSTI/KAPITOLY…	DĚJSTVÍ/AKTY/JEDNÁNÍ
VERŠ (upřesnění)		
RÝM (upřesnění)		
ROZBOR		
TÉMA, MOTIVY	TÉMA, MOTIVY	TÉMA, MOTIVY
---/ČAS, PROSTOR	ČAS, PROSTOR	ČAS, PROSTOR
	ICH/ER FORMA	
---/POSTAVY	POSTAVY	POSTAVY
	ŘEČ VYPRAVĚČE/ŘEČ POSTAV	DIALOG/MONOLOG/ SCÉNICKÉ POZNÁMKY
JAZYK		
SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ **příklady!**	SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ
BÁSNICKÉ PROSTŘEDKY – TROPY A FIGURY **příklady!**	BÁSNICKÉ PROSTŘEDKY – TROPY A FIGURY	BÁSNICKÉ PROSTŘEDKY – TROPY A FIGURY
LITERÁRNĚ HISTORICKÝ KONTEXT		
AUTOR, DOBA, SMĚR, DALŠÍ DÍLA, SOUČASNÍCI, LETOPOČTY, UDÁLOSTI AD.		
ZAJÍMAVOSTI		
ADAPTACE – FILM, TV, DIVADLO, COMICS, POČÍTAČOVÁ HRA…		
Fakultativně - VLASTNÍ ČTENÁŘSKÁ/DIVÁCKÁ ZKUŠENOST (včetně MJ), KULTURNÍ ZÁJMY, RECITACE AD. v souvislosti s dílem, autorem, literárním směrem, obdobím ad.		

STRUKTURA LITERÁRNÍHO DÍLA

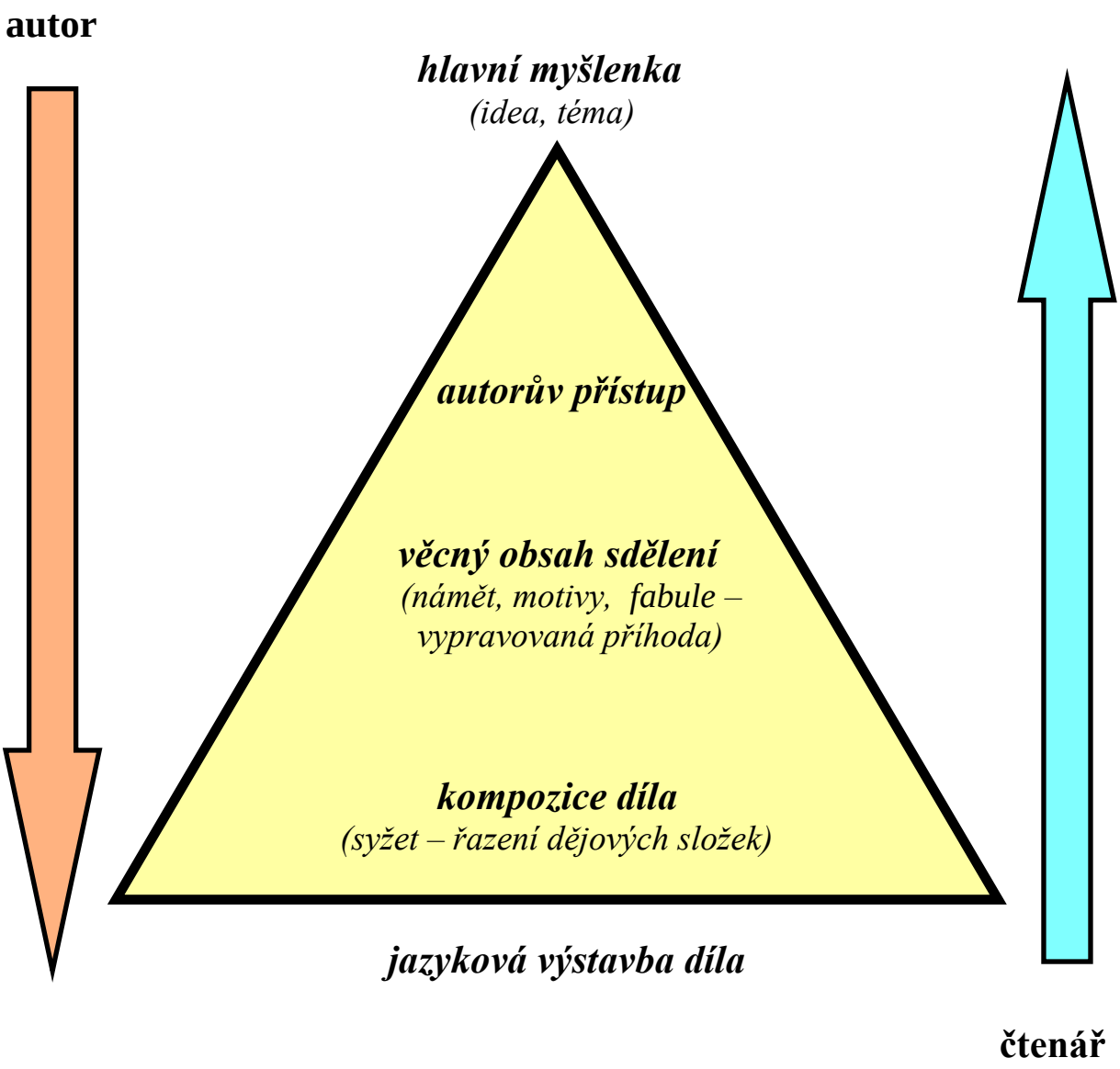

ROZBOR LITERÁRNÍHO DÍLA

1. Určíme **druh/žánr** – poezie (verš), próza (souvislý text), drama (dialog)
2. **Poezie** – určíme, zda je to **lyrika** (bez děje, líčí city, pocity, nálady…), nebo **epika** (má děj), případně **lyricko-epická báseň** (má prvky obojího – např. Máchův Máj…).

Je – není psáno ve verších – **VERŠ – RÝM** = zvuková shoda hlásek (jen samohlásky = asonance) nebo slabik na konci verše – rým, **druhy rýmu**:

sdružený – aa bb cc…,
střídavý – ab ab ab…,
obkročný – abba…,
přerývaný – abcb…,
tirádový – aaaaaaaa…,
vnitřní – zvuková shoda uvnitř verše (řádků).

3. Další rozbor u všech žánrů dle tabulky – pokusíme se rozpoznat **IDEU** (základní, hlavní myšlenku díla – např. hrozba fašismu…),

TÉMA – je to, co spisovatel vybral ze skutečného života – např. život ve městě, život na vesnici, historická událost,
MOTIVY – nejmenší tematické stavební celky např. činy, popisy krajiny, jednotlivé příhody.

III. DESET KNIH, KTERÉ MĚNILY SVĚT

Které knihy ovlivňovaly lidstvo v průběhu dějin? Náš **žebříček „TOP 10“** vychází z knižních i internetových zdrojů, je potřeba si ale uvědomit určitou relativnost a subjektivnost, vliv příslušnosti k určitému místnímu a civilizačnímu kontextu (jinak by vypadal žebříček v Asii či Africe...).

1. **Bible** – Starý zákon a Nový zákon (10. stol. př. n. l. – 2. stol. n. l.)
2. **Ilias a Odyssea** – **Homér** (?) – (8. stol. př. n. l.)
3. **Korán** (7. stol. n. l.)
4. **Vyznání -** svatý Augustin (4. stol. n. l.)
5. **Vyznání -** Jean Jacques Rousseau (18. stol.)
6. **Chaloupka strýčka Toma –** Harriet Elizabeth Beecher-Stoweová (1852)
7. **Komunistický manifest –** Karel Marx (1848)
8. **O původu druhů –** Charles Darwin (1859)
9. **Tak pravil Zarathustra –** Friedrich Nietzsche (1885)
10. **Mein Kampf –** Adolf Hitler (1924)

Na angloamerických serverech najdeme jako dalšího kandidáta na knihu, která hnula světem, i první knižní vydání **Pravidel fotbalu** (1863, The Footbal Association, Anglie). Statisticky vzato se citují častěji než všechny uvedené knihy, nejedná se ale o beletrii.

Nejprodávanější kniha v dějinách
Podle Guinessovy knihy rekordů se stala nejprodávanější knihou v dějinách lidstva ***BIBLE.*** *Od roku 1815 se ji prodalo více než 2,5 miliardy kusů. Byla přeložena do více než 2000 jazyků a dialektů. V současnosti se její roční prodejnost pohybuje v počtu 400-500 miliónů kusů.*

****Samostatná práce*** – **Které knihy ovlivnily můj svět (život)?** *(vypracuj žebříček s odůvodněním jednotlivých knih)*

IV. LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Definice – literatura určená dětem a mládeži, případně díla původně určená dospělým, která jsou ve větší míře čtená mladými lidmi.
Historie – odděleně se tato literatura rozvíjí až od pol. 17. stol. – celkové postavení dítěte ve společnosti bylo jiné – neplnohodnotné, dětství bylo krátké – práce, časné sňatky, negramotnost … (jediné knihy - Bible, modlitební knížky, později učebnice – slabikáře a čítanky…).
Jan Ámos Komenský – 1. obrázková kniha – *Orbis pictus – Svět v obrazech* 1658,
1774 – ***Marie Terezie*** zavedla *Všeobecný školní řád*, povinnou školní docházku – to způsobilo rozšiřování tzv. školské literatury (***František Jan Tomsa, František Doucha***…).
Václav Matěj Kramerius – nakladatelská a spisovatelská činnost – *Zrcadlo šlechetnosti pro mládež českou*, vydával cizí dobrodružné příběhy…
Magdalena Dobromila Rettigová, Marie Antonie (Josefa Pedálová) – sentimentální mravoučné příběhy.
Ústní lidová slovesnost – pohádky, hádanky, rozpočítávadla… (sběratelé – K. J. Erben, B. Němcová…).
2. pol. 19. stol. – ***Josef Václav Sládek, Karel Václav Rais, Alois Jirásek, Josef Kožíšek***…
Vliv světové literatury – ***V. Hugo, Ch. Dickens, Ch. Bronteová, J. Verne, E. A. Poe…***
Jan Karafiát – *Broučci* – evangel. farář – vykreslení dětského života – svatojánské mušky – radosti, strasti, tragédie, morálka…
20. stol. – ***Jindřich Šimon Baar*** – *Hanýžka a Martínek,*
Franta Župan – *Pepánek nezdara,*
Marie Majerová – *Robinsonka, Nespokojený králíček,*
Josef Věromír Pleva – *Malý Bobeš,*
Felix Háj (Marie Wagnerová) – *Kája Mařík,*
Eduard Štorch – *Lovci mamutů, Hrdina Nik, Bronzový poklad* (dobrodružství z dávné historie),
Rudolf Těsnohlídek – *Liška Bystrouška* (příroda),
Jaroslav Foglar – příběhy *Rychlých šípů*…,
Karel Čapek – *Devatero pohádek…, Dášeňka,*
Josef Čapek – *Povídání o pejskovi a kočičce,*
Eduard Bass – *Klapzubova jedenáctka,*
Ondřej Sekora – *Ferda mravenec,*
Josef Lada – *O Mikešovi,*
Současnost – ***Radek John*** – *Memento, Džínový svět,*
Petr Šabach – *Jak potopit Austrálii* (Šakalí léta), *Hovno hoří* (Pelíšky), *Opilé banány* (Pupendo)…*Občanský průkaz*
Iva Hercíková – *Pět holek na krku, Jsem nebe*… (pro dívky),
Irena Dousková – *Hrdý Budžes, Oněgin byl Rusák …*
Iva Procházková – *Únos domů, Myši patří do nebe, Nazí, Uzly a pomeranče…*

Samostatná práce – vyjmenuj 3 knihy pro děti a mládež, které jsi čet/a (s jmény autorů):

V.
VI. SPORTOVNÍ TEMATIKA V LITERATUŘE

Sport a společnost - pozornost společnosti odjakživa přitahovaly především velké sportovní události – od antiky – 1. olympijské hry – **776 př. n. l. – 393 n. l.** , pořádala je města starověkého Řecka – název podle sídla Olympia na Peloponésu, konaly se jednou za 4 roky k poctě boha Dia, kromě období válek. *1892* – dal francouzský pedagog a historik baron **Pierre de Coubertin** podnět k obnovení OH – 1894 v Paříži přijat (P. de C. se stal 1. předsedou MOV) a od roku 1896 (Athény) se opět konají každé 4 roky kromě svět. válek – 1916, 1940, 1944, od roku 1992 (naposled společně) jsou letní a zimní odděleny.
*Vlajka OH – 5 propojených kruhů – možná symbol světadílů – nepotvrzeno – ***nakresli a popiš barvy:***

Fotbalová horečka 30. let – od r. 1925 – fotbalová liga, od r. 1933-34 – jednotný systém soutěží – dva hlavní rivalové – SK Slavia (1892) a Sparta AC (1893 pův. Athletic Club Královské Vinohrady), Viktoria Žižkov ad.
Okouzlení fotbalem:
autoři – ***Eduard Bass*** – 1888–1946 – prozaik, kritik, žurnalista – *Klapzubova jedenáctka.*
Karel Poláček – 1892–1944 – humorista, satirik – *Muži v ofsajdu* – fanoušci Viktorie Žižkov – židovský obchodník Načeradec, otec a syn Habáskovi.
Druhá pol. 20. stol. –
Ota Pavel - *Dukla mezi mrakodrapy, Plná bedna šampaňského, Pohár od Pánaboha, Pohádka o Raškovi, Smrt krásných srnců, Jak jsem potkal ryby* (filmové adaptace).

VII. LITERATURA SCI-FI

Definice – sci-fi – science fiction - druh fantastické literatury tematicky čerpající z poznatků moderní vědy a techniky.
Rozvoj - po II. svět. válce – ale kořeny už ve starověku – např. báje *Daidalos a Ikaros*; navazuje na utopickou literaturu (Bacon – *Nová Atlantis* …), podivuhodné cesty (Swift – *Gulliverovy cesty*…) …
Zakladatel – ***Jules Verne*** – 1828–1905 – obrovský vědecký a technický pokrok - zamyšlení, zda to vše přináší lidem vždy štěstí, zda lze pokrok zneužít … *Dvacet tisíc mil pod mořem, Tajuplný ostrov, Ocelové město, Vynález zkázy …*
Herbert Georg Wells – 1866–1946 – *Stroj času, Válka světů, První lidé na Měsíci…*
Česká sci-fi - ***Karel Čapek*** - *R. U. R., Válka s mloky, Továrna na Absolutno, Krakatit*
J. M. Troska – *Paprsky života a smrti, Vládce mořských hlubin, Kapitán Nemo, Zápas s nebem…*
František Běhounek – *Akce L, Robinsoni vesmíru…*
II. pol. 20. stol. – ***Josef Nesvadba*** – povídky - *Tarzanova smrt, Einsteinův mozek, Tajná zpráva z Prahy*
Vladimír Páral – *Romeo a Julie 2300, Válka s mnohozvířetem*
Ondřej Neff – *Vejce naruby…*
Světová sci-fi – ***A. C. Clark*** – *2001: Vesmírná odyse*a (film), ***J. Wyndham*** – *Den trifidů,*
R. Bradbury – *451 Fahrenheita, Marťanská kronika*, ***S. Lem*** – *Astronauti, Kyberiáda, Futurologický kongres…,*
R. Merle – *Až delfín promluví, Malevil…*, ***P. Boulle*** – *Planeta opic*, ***A. Huxley*** – *Konec civilizace…*,
B. Vian – *Pěna dní, Červená tráva*, ***K. Vonnegut, jr.*** – *Mechanické piano…*
Mezi sci-fi a literaturou faktu – ***E. von Daniken*** – *Všichni jsme děti bohů…*,
A. Hailley –*Letiště, Hotel, Kola, Konečná diagnóza…*

Dnes velmi populární žánr ***fantasy*** – vytváří obraz skutečnosti ze smyšlených prvků, které nevycházejí z běžné skutečnosti, ani z obecně platného pojetí světa, vychází z mýtů a pohádek.
Tolkien – *Hobit, Pán prstenů…,* ***J. K. Rowlingová*** – *Harry Potter…,* ***T. Prachett*** – Báječná zeměplocha…

VIII. FILMOVÁ A TV TVORBA

Film – audiovizuální prostředek
Historie – Josef Maxmilián Petzval (19. st. - snímací optika, objektiv), Jan Evangelista Purkyně.
1. film. projekce – 1896 v K. Varech.
1. stálé kino – 1907 – Viktor Ponrepo Praha, větší snímky – od 1910 – J. Kvapil, K. Lamač...
Meziválečné období – J. Honzl (V+W), E. F. Burian, V. Vančura...
Za války a po válce – M. Frič, O. Vávra (Krakatit, Jan Hus, Jan Žižka...), K. Steklý (Dobrý voják Švejk, Poslušně hlásím...).
60. léta – nová vlna čsl. kinematografie – M. Forman (Černý Petr, Lásky jedné plavovlásky, Hoří, má panenko...), V. Chytilová (Sedmikrásky, Hra o jablko...), J. Menzel (Ostře sledované vlaky, Skřivánci na niti...).
K. Kachyňa, O. Lipský, Z. Podskalský, J. Jakubisko, J. Herz...
Současnost – J. Hřebejk, F. Renč, J. Svěrák, B. Sláma, M. Ondříček, P. Zelenka...
TELEVIZE – u nás od roku 1953
Filmové a TV festivaly a ceny:
Oscar - Obchod na korse (Kadár/Klos), Ostře sledované vlaky (J. Menzel), Kolja (J. Svěrák)
K. Vary, Zlatá Praha, Zlín...
Svět – bratři Lumièrové, Edison, Hollywood, Chaplin, Lloyd, Laurel a Hardy, Ejzenštejn; 1928 zvuk, Oscar; Disney, Fellini, Antonioni, Bergmann, Hitchcock, Kurosawa, Forman, Stone, Kubrick, Lucas, Spielberg , Polanski...

****Uveď své vlastní oblíbené filmy a režiséry – 3 české, 3 světové:***

IX. DENÍK JAKO LITERÁRNÍ DÍLO

Deník – chronologicky řazené záznamy většinou autobiografického obsahu.
Druhy – *d. autentický* – bezprostřední, spontánní záznam nálad, pocitů, myšlenek a zážitků autora – soukromý (i když později třeba vydaný – *Deník Anne Frankové, Deník mého bratra – Petr Ginz*);
d. jako dílo určené čtenářům – ***M. Viewegh*** – *Báječný rok* (deník 2005);
d. fiktivní – lit.dílo s fiktivním hrdinou psané formou deník.záznamů – ***C. D. Payne*** – *Deník Nicka Twispa*;
S. Townsendová – *Tajný deník Adriana Molea*;
H. Fieldingová – *Deník Bridget Jonesové*;
anonym *Denik Ostravaka*;
I. Obermannová – *Deník šílené manželky*, *Deník šílené milenky;*
Nick Hornby – *Fotbalová horečka - Svět je fotbalový míč*,
14. 9. 1968 Arsenal – Stoke – 11. 1. 1992 – Arsenal – Aston Villa,
Anglie, generační výpověď – od 11 do 35 let, data = fotbalové zápasy anglické 1. ligy.

X. COMICS

- populární literatura, uspokojuje touhu po hře a zábavě, rychlé, nenáročné…
Comics = *comic strips* – pás komických obrázků, spojení literárního slova a výtvarného obrazu.
Rysy – akčnost, montáž, střih, dialog, vizuálnost, seriálovost, dramatičnost.
Výskyt – časopisy, samostatné sešity, noviny.
Comics journal – více příběhů – Čtyřlístek…, Comics book – jeden hrdina – Rychlé Šípy…
Děj – tzv. aktuální přítomnost.
Slovní zásoba – jednoduchá, citově zabarvená.
Historie – vznikl na poč. 20.st. v souvislosti s němým filmem (text, bubliny).
Druhy – *c. humorné* – Zelený Raul…
c. dobrodružné – Tarzan, Rychlé šípy…
c. historické – Asterix, Golem…
c. detektivní – Otazníky detektiva Štiky...
c. "supermanské" – Superman, Batman, Spiderman…
c. sci-fi – Dobrodružství na planetě snů…
***Oblíbený comics - ….**

COMICS CODE – kodex comicsu
1. Hrdinové nesmějí porušovat morální zákony, ani když jde o dobrou věc.
2. Příběh nesmí obsahovat podněty k zločinnosti.
3. Zločin se nevyplácí. Každý zločin musí být potrestán.
4. Vyhýbejte se dráždivým kresbám.
5. Nezesměšňujte úřady a veřejné úředníky.
6. Hrdinové nemají být bezprostřední příčinou smrti zločinců.
7. Vyhýbejte se scénám mučení.
8. Nepoužívejte hrůzostrašné scény a zohavení.
9. Vyhýbejte se líčení hrdiny jako supermana - poloboha.
10. Vyhýbejte se braní jména Božího nadarmo a klení.

XI. PÍSEMNICTVÍ NEJSTARŠÍCH NÁRODŮ

Rozvoj civilizace v Mezopotámii, Indii, Číně a Egyptě přinesl také rozvoj literární tvorby cca od 4. tisíciletí př.n.l.

A) Literatura Předního východu

1. Sumerská literatura (Mezopotámie) – vznik literatury byl podmíněn existencí písma. Sumerové jsou považováni za tvůrce nejstaršího tzv. *klínového písma,* měli bohatou mytologii (vznikaly *mýty* – osudy bohů, stvoření světa a člověka, *hymny* – oslavné básně), tyto příběhy např. o stvoření člověka, o potopě, o rajské zahradě se staly později součástí Bible.
Vrcholné dílo tohoto období – *Epos o Gilgamešovi* 2. tis.př.n.l. (epos = rozsáhlá epická báseň oslavující např. hrdinské činy panovníků), vypráví o sumerském vládci města Uruku, který je ze dvou třetin bůh a z jedné třetiny člověk, touží po nesmrtelnosti a hledá tajemství věčného života.
S polodivokým člověkem Enkiduem vykoná mnoho hrdinských činů, po smrti Enkidua a dlouhém hledání Gilgameš zjistí, že jeho největším nesmrtelným dílem jsou hradby chránící město. Otázky života a smrti, nesmrtelnosti atd. jsou aktuální dodnes. Součástí eposu je i příběh o potopě.

Vznikaly i písemnosti praktické povahy – např. právnické – *Chammurapiho zákoník* - 2. tis.př.n.l. – první právnické spisy, které nechal vytesat do kamenné stély král Chammurapi, obsahuje základní předpisy hospodářského a společenského života („oko za oko, zub za zub").

2. Staroegyptská literatura – dochovaly se pouze zlomky, hlavně z vědeckých oborů a náboženství – *Kniha mrtvých, hymny o bohu Ré, životopis Egypťana Sinuheta* (Fin Mika Waltari - 1946 román Egypťan Sinuhet).

3. Hebrejská literatura – území Palestiny 12. – 2. stol. př.n.l. – nejdůležitější památka *Bible (Písmo svaté) – Starý zákon – TaNach* – psaný hebrejštinou a aramejštinou. Obsah - *Tóra*, neboli *Pentateuch*, neboli Pět knih Mojžíšových o stvoření světa a člověka, (*Genesis* – Stvoření, *Exodus* – Odchod z Egypta, *Leviticus* – Kněžská kniha, *Numeri* – Výčty bojovníků, velitelů, kořistí, obětí atd., *Deuteronomium* – Opakování zákona – Desatero), *Knihy soudců* a *Knihy královské, Knihy prorocké* (z dějin Izraele), *Žalmy, Jób a Přísloví*… dále např. Šalamounova Píseň písní. (Starý zákon se stal první částí Bible, Nový zákon, psaný řecky, vznikal až ve 2.stol. n.l. a je nejstarší památkou křesťanské literatury. Obsahuje hlavně *4 evangelia* o životě Krista (Matouš, Marek, Lukáš, Jan), *Epištoly* (dopisy) a *Apokalypsu* (vize konce světa a posledního soudu – Zjevení sv. Jana).
Druhým základním dílem Judaismu je *Talmud* - 3. – 5. stol. n.l. (tzv. učení – výklady a poučné příklady, hygienické normy, zásady košer života; dvě části – Mišna a Gemara – citáty „Kdo zachrání jeden život, zachrání celý svět.“, „Kdo neodporuje zlu, stává se za něj osobně odpovědným.“).

4. Klasické literatury Orientu – Perská literatura – např. *Avesta* (soubor rituálních písní kazatele a myslitele Zarathustry).

Indická literatura – posvátné knihy – *védy* psané sanskrtem (*bráhmany* – o smyslu obětí a obřadů, *upanišády* – úvahy o lidském životě), *eposy – Máhábhárata* (hrdinský epos, 100 000 dvojverší, sanskrtem psaný epický příběh o bratrovražedném boji, do něj je vložena Bhágávadgíta – posvátná báseň hinduismu) a např. Kámásútra (umění milovat).

Čínská literatura - např. *Konfuciova Kniha písní* a *Kniha o cestě tao* (cesta morálního jednání člověka) připisovaná filozofovi Lao-c´, díla básníků – Li-Po a Tu-Fu.

Arabská literatura – 7. stol. n.l. – vznik islámu – základní text *Korán* (zjevení proroka Muhammada - Mohameda, kodex muslimského života, základy islámského práva).
Lidová vyprávění o princezně Šeherezádě – *Pohádky tisíce a jedné noci* – Alf lajla va lajla – po staletí se do nich přidávaly další a další pohádky, bajky, anekdoty (Šeherezáda – Šahrazád, námořník Sindibád…), v Evropě známé od 18.stol.

B) Antická literatura

Antická literatura zahrnuje řeckou a římskou literaturu.
Od 2.tis.př.n.l. osídlovaly jih Balkánského poloostrova řecké kmeny a postupně přebíraly lit. a kultur. znalosti starověkých národů Evropy, Asie i Afriky.
Písmo si vytvořili na základě fénického.

ŘECKÁ LITERATURA

1. období archaické (8.–6. st. př. n. l.)
2. období atické (5.-4. st. př. n. l.)
3. období helénistické (4.-1. st. př. n. l.)

1. Archaické období

Dva nejstarší dochované eposy – *Ílias* a *Odyssea*, za autora je považován slepý básník ***Homér***, vznikly údajně v 8.st.př.n.l., zachycují skutečné i mýtické události Trojské války.
Ílias – „epos války“ – zachycuje posledních 51 dnů Trojské války. Tu vyvolal únos manželky spartského krále Menelóa – krásné Heleny, kterou unesl Paris. Meneláos s bratrem Agamemnónem vyrazili dobýt Tróju. Další postavou je spartský bojovník Achilleus a bohyně Afrodita, která zachrání P. život. V eposu vystupují lidé i bohové, má 16 000 veršů psaných hexametrem.
Odyssea – „epos míru“ – líčí 41 dní z desetiletého bloudění krále Odyssea a jeho návrat na rodnou Ithaku. O. potkává na své cestě mýtické postavy, např.obry Kyklópy, oslepí jednookého obra Polyféma, utká se s lidožrouty Laistrygony a u čarodějnice Kirké je proměněn ve vepře. Odolá zrádnému zpěvu Sirén. Po návratu na Ithaku se převleče za žebráka a sleduje námluvy své manželky

Pénelopé, která dlouho odolávala tlaku na nový sňatek a čekala na O., ten za pomoci svého syna Telemacha a bohyně Athény získá svou ženu zpět.
Odyssea má 24 zpěvů psaných hexametrem. Odysseus je symbolem mravní odpovědnosti člověka.
Rysy homérských eposů – lidé a bohové tvoří jednotu, bohové na rozdíl od lidí nepociťují strach z konečnosti života, z bolesti. Nejvyšším bohem je Zeus, jeho manželkou je Héra, vládnou na posvátné hoře Olymp.
Další literární druhy – lyrika i epika, např. lyrika – byla původně zpívaná, doprovázená lyrou – středisko – ostrov Lesbos – sólová lyrika - autoři ***Alkaios*** a ***Sapfó*** (Modlitba k Afroditě).
Dvorská lyrika – ***Anakreón*** – báseň Anakreonteia.
Sborová lyrika – píseň doprovází hudební nástroj a tanec – ***Pindaros***.
Epika – zakladatel bajek – ***Aisópos*** (Ezop), na něj později navázali Rus Krylov, Francouz La Fontaine
Bajka je krátký příběh většinou ze života zvířat, kterým jsou přisuzovány lidské vlastnosti (personifikace), na konci je mravní ponaučení.

2. Atické období

Rozvíjí se *klasické antické drama* – z obřadních her věnovaných kultu boha Dionýsa, hlavní žánry tragédie a komedie. Hrálo se pod athénskou Akropolí pro všechny vrstvy obyvatelstva. Náměty z mytologie i ze všedního života. Velkou roli hrála morálka.
Tragédie – divadelní hra vážného obsahu, silný dramatický konflikt se zlem vnějším i vnitřním….
Vrcholná díla – tři dramatici – ***Aischylós, Sofoklés a Euripidés*.**
Aischylos – zakladatel antické tragédie a dialogu mezi herci, dílo – *Peršané, Oresteia* – trilogie – děj se odehrává po Troj.válce, král Agamemnón je zavražděn manželkou, v 2. části se vrací jeho syn Orestes a zabije matku i s milencem, zešílí z toho a utíká, pak žádá o pomoc bohyni Athénu, boží soud ho osvobozuje.
Sofoklés – propracovává stejné téma v tragédii *Élektra* (Orestova sestra), další hry – *Antigona, Král Oidipús* – řeší problém, kdy se hrdina proviní, aniž by o svém činu věděl a mohl mu zabránit – podle věštby měl O. zabít otce a matku si vzít za manželku, proto ho chtějí usmrtit, zachrání ho ale pastýř a nechá ho vyrůst v Korintu, dospělý O. odchází, aby zabránil naplnění věštby, neboť považuje Korint za své pravé rodiště, po cestě zabije muže, o němž neví, že je jeho otcem a ožení se se svou matkou. Na Théby přichází mor jako znamení, že je nutno vypátrat vraha krále, když se ukáže, kdo je O., jeho matka spáchá sebevraždu, O. sám sebe oslepí a odchází. Sofokles vyzdvihl sílu osudu, zodpovědnosti a morálky.
Euripidés – zastánce athénské demokracie, vykresluje citový život člověka, zabývá se postavením žen ve společnosti – *Élektra* (opět téma Orestovy pomsty), *Trójanky* (hrůzný obraz válečného utrpení žen a dětí), *Médeia* – téma zrazené lásky – Médea zachránila Iásona – argonautského vůdce a pomohla mu získat zlaté rouno, kvůli lásce zradila svou vlast i rodinu. Iáson se ale zamiluje do jiné a Médeu vyhání. Zoufalá Médea zabije Iásonovu milenku i své dvě děti, bohové ji však sprostí viny, neboť Iáson její velkou obětavou lásku zradil z pouhé bezcitnosti, zištnosti a nevděčnosti.
Komedie - vzniká později – má komický obsah, smírné rozuzlení.
Aristofanés – poukazoval na úpadek athénské demokracie, sociální nespravedlnost, hrabivost – *Mír, Lýsistraté* (dívčí válka), *Žáby* (Žabomyší válka).
Filozofická literatura – ***Sokrates, Platón, Aristoteles***.
Dějepisectví – „otec dějepisu“ ***Hérodotos, Thúkýdidés***.

3. Helénistické období

Vzniká *idyla* – krátká báseň s přírodními náměty – tzv. bukolická poezie - zobrazuje život pastýřů a venkovanů - zakladatel ***Théokritos***.
Časoměrný verš – normované uspořádání krátkých a dlouhých slabik, uplatňuje se v jazycích s melodickým přízvukem (stará řečtina) – *hexametr* = šestiměr = verš skládající se z 6 metrických jednotek.

ŘÍMSKÁ LITERATURA

1. období archaické – 3.-1.st.př.n.l. – ***Plautus*** – nová komedie – lidové prostředí, rodinné historky…, zesměšňuje lid. hloupost, lakotu, chlubivost, využívá záměny osob, hovorový jazyk, hry jsou určeny nejširší veřejnosti – *Lišák Pseudolus, Chlubný voják, Komedie o hrnci* (později inspirace Molièrova Lakomce).
Publius Terentius Afer

2. období klasické - „zlatý věk římské literatury“ – 1.st.př.n.l.–poč. n. l. – ***Cicero*** – řečník, psal soudní a politické řeči, filipiky, teorie řečnictví.
Catullus – lyrika věnovaná dívce Lesbii, *Odi et amo* (Nenávidím a miluji).
Caesar – státník, vojevůdce, historik – *Zápisky o válce galské.*
Publius Vergilius Maro – *Zpěvy pastýřské (Bukolika), Zpěvy rolnické (Georgika), Aeneis* – epos inspirovaný homérskými eposy, opět trojský hrdina Aeneas, zde jako předek římských císařů.
Ekloga – kratší báseň, náměty z pastýřského života, psaná většinou formou dialogu.
Publius Ovidius Naso – milostná poezie – *Lásky, Listy Heroin* (fiktivní milostné dopisy), *Umění milovat* (Rady mužům, Rady dívkám), *Proměny* (Metamorfózy – např. báje Daidalos a Ikaros), *Žalozpěvy* – elegie – smutek a stesk z vyhnanství.
3. období postklasické - 1.-6. st. n. l.
Období Neronova despocismu, jeho vychovatelem byl ***Seneca*** - filozof, dramatik, prozaik – *O duševním klidu, O laskavosti*, byl představitelem tzv. stoicismu, který z jednoty přírody, ducha i zákona vyvozoval etický ideál mudrce oproštěného od vášní.

XII. ČESKÁ A EVROPSKÁ STŘEDOVĚKÁ LITERATURA

Středověk – období od 5. do 15. stol., od rozpadu západořímské říše (476) do objevení Ameriky (1492).
Duchovní život v Evropě ovlivňovalo křesťanství (např.dílo tzv. církevních otců – ***sv.Augustina a Tomáše Akvinského*** – tj. *patristika*, z lat. pater - otec), nejdůležitější knihou tedy byla stále Bible.
Hlavní památky – sborník legend *Legenda aurea* (Zlatá legenda) – od ital. mnicha ***Jakuba de Voraginea*** (legenda = vyprávění o životě světců).
Chansons de geste (fr. písně o činech) – např. o králi Karlu Velikém, zpívaly se např. před křížovými výpravami.
Německo – *Píseň o Nibelunzích, Alexandreida,* Rusko – *Slovo o pluku Igorově,* Francie – *Píseň o Rolandovi*, Španělsko – *Píseň o Cidovi, Tristan a Isolda…*
Staly se podkladem pro tzv. kurtoazní lyriku (fr. courtois = zdvořilý, dvorný), tvořili a zpívali ji francouzští trubadúři a němečtí minesengři na královských dvorech, na ně pak navazovaly rytířské romány.

STAROSLOVĚNSKÉ A LATINSKÉ PÍSEMNICTVÍ V ČECHÁCH

Staroslověnské památky - r. 863 přišli na pozvání knížete Rastislava dva slovanští věrozvěsti ***Konstantin (Cyril)*** a ***Metoděj***, vytvořili slovanský jazyk pro bohoslužbu – *staroslověnštinu* a písmo *hlaholici* (cyrilice se stala základem azbuky). Napsali veršovanou předmluvu k evangeliu – *Proglas.*
O nich vznikly tzv. *Panonské legendy* a později další - *Život Konstantinův* a *Život Metodějův.*
Další legendy – *Legenda o sv.Václavu, Legenda o sv. Ludmile.*
Latinské památky – *Kristiánova legenda* – opět o životě a utrpení sv. Václava a sv. Ludmily.
Kosmova *Kronika česká – Chronica Boemorum* – první česká kronika, ale psaná latinsky – Kosmas byl děkan svatovítské kapituly, líčí české dějiny od pravěku až do své smrti – 1125, vychází z 3 zdrojů – vlastní zážitky, bájná vyprávění (pověsti) a výpovědi očitých svědků. Obsahuje i pověst o Libušině soudu.

POČÁTKY ČESKY PSANÉ LITERATURY - 13. - 14.st.

Nejstarší doklady češtiny – *bohemika* (česká místní jména v lat.textech) a *glosy* (české poznámky na okrajích latinských textů), nejstarší napsaná česká věta je z poč.13.stol. v lat. psané zakládací listině litoměřické kapituly – „ Pavel dal jest Ploskovicím zemu, Vlach dal jest zemu Bogu i svatému Ščepánu se dvěma dušníkoma, Bogučeja a Sedlatu.“
Nejstarší české písně – *Hospodine, pomiluj ny, Svatý Václave.*

Rytířská epika – vychází z cizích vzorů – *Alexandreis* – veršovaný epos o Alexandru Velikém a jeho učiteli Aristotelovi.

Dalimilova kronika – nejstarší česká verš. skladba – autor je neznámý, v roce 2005 byl objeven a zakoupen ve Francii lat. překlad.
České legendy – *Legenda o sv. Kateřině* a *Legenda o sv. Prokopu*.
Městská literatura, satira (kritika, humor, výsměch) – *Píseň veselé chudiny*, *Podkoní a žák*, satiry *Hradeckého rukopisu* (Desatero, Satiry o řemeslnících a konšelích, Nová rada – autor *Smil Flaška z Pardubic*).
Vznik dramatu – navázal na liturgické hry – náboženské obřady - *Hra tří Marií*, *Mastičkář* (stejné téma – tři Marie jdou ke Kristovu hrobu, aby pomazaly jeho tělo mastmi), *Hra veselé Magdalény*.
Literatura doby husitské – demokratizace – zlidovění, zpřístupnění Bible široké veřejnosti.
Husovi předchůdci – *Jan Milíč z Kroměříže, Tomáš Štítný ze Štítného, Matěj z Janova*.
Jan Hus – (asi 1371 – 6.7.1415) – kazatel v Betlémské kapli, rektor Karlovy univerzity, ovlivněn angl. kazatelem Johnem Wycliffem, kritizoval církev, že se vzdálila křesťan. ideálům – jako kacíř odsouzen církevním koncilem a upálen v Kostnici na břehu Bodamského jezera.
Dílo – *De Ecclesia – O církvi , Knížky o svatokupectví* – kritika hromadění majetku, prodávání odpustků…, *O šesti bludiech, Postila* – soubor kázání, *Dcerka* – výchova dívek, *Výklad viery, desatera a páteře* – Bůh, Desatero a Otčenáš, *De orthographia bohemica* – O českém pravopisu – zjednodušení pravopisu, odstranění spřežek – zavedení nabodeníčka dlouhého – čárky, háčky a krátkého – tečky (ss = š apod.).
Další žánry - *homiletika* – přesvědčování, rozmluvy; *alegorie* – např. *Hádání pravdy a lži*.
Husitské písně – *Ktož jsú boží bojovníci, Povstaň, povstaň, veliké město pražské* – *Jistebnický kancionál* (zpěvník).
Petr Chelčický – *O boji duchovním, Postila, Sieť viery pravé, O trojím lidu*, psal hlavně traktáty – učená pojednání o nábož. otázkách, zevrubné, důkladné.

XIII. RENESANCE A HUMANISMUS V ČESKÉ A EVROPSKÉ LITERATUŘE

Renesance – z fr. renaissance = znovuzrození, obrození – myšlenkový a umělecký směr – 14.-16.stol., snaha o obrození společnosti, vzkříšení antických ideálů, důraz na poznání, vzdělání, věda x náboženství, prosazování práva na svobodu člověka…
Humanismus – z lat. humanus = lidský – myšlenkový směr, který se váže na různá hist. období, důraz na svobodný rozvoj člověka.
Reformace – z lat. reformare = přetvářet, obnovovat – snaha reformovat římskokatolickou církev.
V Anglii – John Wycliff, u nás Jan Hus, Petr Chelčický, v Německu Martin Luther, ve Švýcarsku Jean Calvin ad.
Umění – Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Hieronymus Bosch, Pieter Bruegel…
Věda – G. Galilei, G. Bruno, M. Koperník, J. Kepler…
Filozofie – N. Machiavelli, T. Campanella, T. More, T. Hobbes…
Zámořské cesty a objevy – K. Kolumbus, Vasco da Gama, F. Magalhaes.

Literatura

Itálie – kolébka humanismu a renesance.
Dante Alighieri – *Božská komedie* – duchovní alegorický epos, celoživotní dílo, původně jen Komedie, „Božská“ připojil Boccaccio, má 3 části, 100 zpěvů, líčí cestu do pekla, očistce a ráje a setkání se 3 aleg. zvířaty – smyslnost, pýcha, lakota; do díla zasadil antic.básníka Vergilia i svou nenaplněnou lásku Beatrici…
Nový život – deník lásky věnovaný Beatrici.
Giovanni Boccaccio – obdivoval *Danteho*, napsal jeho *životopis*. *Dekameron* – 100 novel – příběhů vyprávěných v 10 dnech 10 lidmi, proto název Dekameron, jsou to Florenťané, kteří uprchli před morem na venkov…,
(novela – kratší próza, mezi povídkou a románem, zajímavý napínavý děj, překvapivý závěr).
Francesco Petrarca – stejně jako D. a B. pocházel z Florencie, pobýval v Avignonu, seznámil se a přátelil s Karlem IV., dopisoval si s ním, navštívil ho v Praze, svou milostnou poezii věnoval také své

lásce – Lauře, která předčasně zemřela – *Zpěvník* - *Sonety Lauře* – sonet, znělka – báseň, která má 14 veršů, rozdělených do 4 slok – 4,4,3,3 verše.

Francie
Francois Villon – žil bouřlivým životem, byl vychován knězem, ale byl vězněn za krádeže, výtržnictví, vraždu soka v lásce, před trestem smrti utekl na venkov.
Malý testament (Odkaz), *Velký testament* (Závěť).
Villonská balada – báseň o 3 slokách po 7–12 verších, poslední čtyřverší je tzv. poslání.
Francois Rabelais – prozaik, satirik, humanista, lékař –
Gargantua a Pantagruel – pětidílná epopej o rodině obrů, od narození G., jeho studia v Paříži, založení utopického opatství, narození P. a jeho život – satira na tehdejší společnost.
Michel de Montaigne – starosta Bordeaux – *Eseje* – umělecké filozofické úvahy na aktuální témata, subjektivní přístup, nápaditost, osobitost vyjádření.

Anglie
William Shakespeare (1564 – 1616) – pocházel ze Stratfordu nad Avonou, odešel k herecké společnosti, byl spolumajitelem, dramatikem i hercem divadla Globe.
Hry – historické – *Jindřich IV., Jindřich V., Jindřich VI., Richard II., Richard III.*,
komedie – *Veselé paničky windsorské, Kupec benátský, Večer tříkrálový*, *Zkrocení zlé ženy, Sen noci svatojánské, Komedie plná omylů, Jak se vám líbí, Mnoho povyku pro nic* – výsměch lidské hlouposti, namyšlenosti, přežitkům,
tragédie – *Romeo a Julie, Hamlet, kralevic dánský; Othello, benátský mouřenín; Macbeth, Král Lear;*
antická témata – *Antonius a Kleopatra, Julius Caesar;*
pohádky – *Zimní pohádka* (děj se odehrává i v Čechách, ale umístil je k moři), *Bouře,* básnická tvorba – *Sonety* – 154 sonetů, nemají názvy, jen čísla.

Španělsko
Miguel de Cervantes y Saavedra – *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* – novodobý román inspirovaný rytířskými romány.
Lope de Vega – období „zlatého věku španěl. písemnictví" – napsal 2000 her ze své současnosti – tzv. komedie dýky, pláště a meče" – rytířská témata – např. ze šp. národ. dějin *Fuente Ovejuna* (u nás pod názvem Vzbouření na vsi).

České země
1. raný humanismus – lat. píšící autoři – ***Viktorin Kornel ze Všehrd*** – právník – dílo *O práviech, súdiech i o dskách Země české knihy devatery*, překlad Jana Zlatoústého Knihy o napravení padlého.
Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic – *Žaloba k svatému Václavu na mravy Čechů* – lat. humanismus – odmítavý postoj k češtině i k čes. národu.
2. doba Blahoslavova – roste význam češtiny, důraz na dějiny – ***Václav Hájek z Libočan*** – *Kronika česká* – vycházel z Kosmovy kroniky a dalších pramenů, nerozlišoval ale fakta a dohady, kronika je historicky nepřesná, domýšlel a vymýšlel si, hodnota je spíše literární než historická, je čtivá, poutavá, vlastenecká, inspirovala autory *Rukopisů* a obrozence.
Jan Blahoslav – všestranný vzdělanec, biskup církve Jednoty bratrské. *Gramatika česká* – komentuje starší mluvnici, popisuje česká nářečí i spisovnou češtinu, připojil i sbírku přísloví. *Nový zákon v nově do češtiny přeložený* – podnět k překladu celé bible skupinou bratrských vzdělanců – *Bible kralická*, vydána v Kralicích na Moravě – na dlouhý čas vzor literární češtiny, tzv. *bibličtiny.*
3. doba veleslavínská – „ zlatý věk české literatury" – ***Daniel Adam z Veleslavína*** – zeť praž. tiskaře Jiřího Melantricha – vydával a překládal řadu děl, *Kalendář historický* – jediné původní dílo (datum – hist. událost).
Cestopisy – ***Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic*** – jeden z 27 popravených čes. pánů po bitvě na Bílé hoře – *Putování* (*aneb Cesta z Království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté, země judské a dále do Egypta).*
Václav Vratislav z Mitrovic – *Příhody (Paměti)* z cesty do Cařihradu – diplomat. cesta, zajetí.
Noviny (letáky – předchůdci dnešních novin a kramářské písně) a *knížky lidového čtení* – např. O Jiříkovi, O Faustovi.

XIII. ČESKÉ A EVROPSKÉ BAROKNÍ PÍSEMNICTVÍ

Vznik - *barokní sloh* vznikl v katolické Itálii v pol. 16. stol. jako protiklad renesance, odtud se rozšířil do celé Evropy, hlavně katolické, a do latinské Ameriky (díky zámořským cestám a objevům).
Je považován za poslední jednotný umělecký sloh, který se v Evropě prosadil. Název pochází pravděpodobně z portugal. slova *barocco* – perla nepravidelného tvaru.
Znaky - člověk nedůvěřuje rozumu, odklání se od přírody, uchyluje se do vlastního nitra – typická citová vroucnost, smyslová konkrétnost, lidská bezmocnost vůči pomíjivosti života, důraz na duchovnost, mysticismus, silné dramatické napětí, protiklad ducha a hmoty, dobra a zla, boha a satana, zatracení a vykoupení… Dynamika, monumentálnost, svár a dvojznačnost, konflikty…
Časové ohraničení - od pol. 16. stol. do pol. 18. stol., v Čechách až po bitvě na Bílé hoře – 20. léta 17. stol., na něj navazuje *rokoko* (cca 1730 - 1780) – typické orientací na dvorské prostředí, *rocaille* – dobový ornamentální mušličkový motiv, preferuje společenskou zábavu, hravost, miniaturu, dekorativnost…

Významní představitelé evropského baroka

1. Rané baroko –
Španělsko – ovlivněné hlavně bojem proti kacířům, jezuitským řádem, který založil šlechtic ***Ignác z Loyoly***.
Pedro Calderón de la Barca – dramatik zlatého věku španěl. písemnictví – *Život je sen, Velké divadlo světa, Lékař své cti, Schovávaná na schodech* (pro čes. divadlo přepracoval V. Nezval)…
Itálie – ***Torquato Tasso*** – básník a dramatik – *Osvobozený Jeruzalém* – náboženssko-hrdinský epos o dobývání svatého světa křižáky, oslava křesťanských vojsk (J. W. Goethe mu věnoval tragédii T.T.).
Anglie – ***John Donne*** – básník, kněz, kazatel – písně a sonety - *Svaté sonety.*
John Milton – básník – náboženská epopej *Ztracený ráj* – téma vyhnání Adama a Evy z ráje, 12 knih o střetech dobra a zla.
2. Vrcholné baroko – Německo – ***Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen*** – pikareskní román *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus* – hrůzy třicetileté války očima prostého mladíka (simplex – lat. jednoduchý – *Nejprostší Prostoduchý* – prostý naivní hrdina).
3. Pozdní baroko – důraz na smyslnost – ***Cassanova.***
Barokní hudba – ***Bach, Handel, Vivaldi.***

České baroko

Společenská situace - porážka českých stavů v bitvě na Bílé hoře r. 1620, poprava 27 českých pánů r. 1621 a potvrzení dědičného nároku Habsburků na český trůn (Obnovené zřízení zemské 1627) způsobilo hromadný odchod české nekatolické inteligence do exilu (jiné než katolic. náboženství nebylo povoleno), nastala násilná rekatolizace (znovupokatolizování národa) a germanizace, nositeli kultury a vzdělanosti se stali jezuité – Tovaryšstvo Ježíšovo, měli na starost i cenzuru knih (*Klíč zapovězených knih* od jezuitského fanatika ***Antonína Koniáše***).
Témata – agitační spisy, naukové texty – historie, jazykověda (latinsky), duchovní lyrika, kázání, životopisy světců (legendy), latinské školské drama; ústní lidová slovesnost.

Tři proudy české barokní literatury

1. Exilová literatura – protestantská (evangelíci)
Jan Amos Komenský (1592-1670) - lat. Comenius, „učitel národů“, zakladatel moderní *pedagogiky* (jak vychovávat) a *didaktiky* (jak vzdělávat).
Pocházel z J Moravy, zřejmě z Uherského Brodu nebo okolí, z českobratrské rodiny (církev Jednota bratrská), ve 12 letech osiřel, studoval v Přerově, v Herbornu a v Heidelbergu, po návratu učil v Přerově a ve Fulneku, současně působil jako bratrský kněz. Svůj život zasvětil reformě výchovy a vyučování.
Při útěku z Čech přišel o část svých rukopisů, žena i děti mu zemřely na mor, zemřela mu i druhá žena, při požáru v Lešně přišel o majetek a rukopisy (slovník *Poklad jazyka českého* - thesaurus… Pobýval

v Polsku, Anglii, Švédsku, Uhrách, Holandsku – je pochován v kostelíku v Naardenu poblíž Amsterodamu, holandská vláda tento kousek území věnovala symbolicky Čechům, Komenský tu má hrob, muzeum a pomník.
Dílo – nejdříve psal česky, pak latinsky - *Listové do nebe* – 5 fiktivních dopisů o chudobě, např. Kristovi. *O poezii české* – snaha o obrodu čes. básnictví, zásady časomíry. *Truchlivý* – alegorie o rozporu rozumu a náboženského citu.
Labyrint světa a Ráj srdce – autor jako Poutník putuje městem, které symbolizuje svět, doprovází ho Všezvěd Všudybud – symbol zvídavosti a Mámení, které mu nasazuje růžové zkreslující brýle, Poutník si je ale nasadí tak, aby viděl pravdu, podvody a klamy – autor alegoricky kritizuje soudobou společnost – touhu po snadném životě a zisku – zoufalý Poutník se uzavírá v ráji svého srdce, v náboženském rozjímání…
Kšaft umírající matky Jednoty bratrské – po skončení 30leté války v r. 1648 a uzavření Míru vestfálského ztratil K. naději na návrat domů (jiné než katolické náboženství nebylo povoleno), *kšaft* – závěť – alegorie, že Jednota bratrská splnila svou historickou úlohu a její odkaz je dědictvím pro celý národ.
Pedagogická a didaktická tvorba – *Informatorium školy mateřské* – předškolní výchova, pro matky a chůvy. *Brána jazyků otevřená* – jazyková učebnice, proti bezduchému memorování textů staví porozumění a postup od jednoduchého k složitějšímu.
Škola hrou – 8 lat. divadelních her k prohloubení řečových znalostí – dramatická výchova.
Velká didaktika – Didactica magna – přeložena do všech evrop. jazyků, snaha o pochopení sociálních předpokladů výchovy, škola má být dílnou lidskosti, snaha učinit z pedagogiky vědní obor, souborné dílo o výchově v rodině, v obecné škole i na střední škole a na vysoké škole – univerzitě…
Svět v obrazech – Orbis pictus – čtyřjazyčná názorná učebnice – vzor výuky cizích jazyků.
Všeobecná porada o nápravě věcí lidských – encyklopedie.

2. Domácí oficiální katolická literatura

Bohuslav Balbín – jezuit. kazatel, učitel, básník, dramatik, historik – *Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého* – proti vytlačování češtiny ze společenského života, *Výtah z dějin českých, Rozmanitosti z historie království českého.*
Bedřich Bridel – jezuitský misionář, překladatel, básník, prozaik – *Co bůh? Člověk?* – mystická skladba o tajemství boží existence a pomíjivosti lidského života.
Adam Michna z Otradovic – básník, skladatel, varhaník a učitel hudby – *Česká mariánská muzika, radostná i žalostná* – kancionál – zpěvník obsahuje i známé české ukolébavky, koledy a milostné písně (např. Hajej, můj andílku, Pod našima okny, Chtíc, aby spal …), *Loutna česká, Svatoroční muzika* – kancionál, písně o světcích.

3. Lidová a pololidová tvorba

Ústní lidová slovesnost – slovesný folklór - udržovaná hlavně na venkově, přenášená ústně z generace na generaci – *pohádky, pověsti, písně, říkadla, hádanky, lidové drama se zpěvy, proroctví*… z nich pak čerpali sběratelé v národním obrození – *Němcová, Erben, Baar*…
Pololidová tvorba – někdy známe autora, tvořila přechod mezi literaturou a ÚLS – *kramářské jarmareční písně* s doprovodem flašinetu a s výtvarným doprovodem (předchůdce dnešního comicsu), *knížky lidového čtení* – příběhy, pohádky, kalendáře…
František Jan Vavák – písmácké paměti – česky; zprávy, písně, rady pro všední život…
Interludia – mezihry – krátké lidové frašky vkládané do náboženských her např. o masopustu a jiných lid. svátcích…
Brusiči jazyka – puristé – pure = čistý – se snažili zbavit češtinu cizích slov a tvořit čes. slova za každou cenu – *V. J. Rosa* (čistonosoplena, klapkobřinkostroj…).

XIV. EVROPSKÉ PÍSEMNICTVÍ KLASICISTNÍ, OSVÍCENSKÉ A PREROMANTICKÉ

Klasicismus

- rozvíjí se ve Francii v 17. století za vlády Ludvíka XIV., vzor (ideál) má v antice, úzce souvisí s racionalismem - oproti baroku hlásá střídmost, rozumovost a kázeň. Vznikaly literární akademie, které dbaly na čistotu formy a jazyka literárních děl. Rozvíjí se - vysoké žánry => *óda, epos, tragédie;* nízké žánry => *bajka, satira, komedie; didaktická a popisná báseň;* nový žánr – *esej (filozofická úvaha).*

Rozkvět dramatu – klasicistní drama dodržovalo Aristotelovu *zásadu tří jednot* – místa (děj se odehrává na 1 místě), času (cca 24 hodin) a děje (bez vedlejších motivů a zápletek).

Racionalismus = myšlenkový směr považující rozum za jediný nebo rozhodující zdroj poznání a hodnocení světa. Poznání, myšlení je jediným pevným bodem, o němž nelze pochybovat. Krása se nalézá v rozumové pravdě.

(René Descartes – filozof - racionalista, matematik => „Myslím, tedy jsem. " – „Cogito, ergo sum." – vyjadřuje základní ideu racionalistů)

FRANCIE

tragédie:

Pierre Corneille – tvůrce moderní tragédie – *Cid* - střetnutí osobních citů s nadosobními povinnostmi –> Rodrigo – Cid zabije otce své milované Chimeny, protože urazil jeho otce. Chimena Cida miluje, přesto nad jejím citem převáží smysl pro čest a spravedlnost a žádá krále, aby vraha potrestal, král je usmíří, protože Rodrigo odčiní svou vinu udatností v boji.

Jean Racine – náměty čerpal z antiky – *Faidra* (psychologické drama)

komedie:

Molière – Jean-Baptiste Poquelin, měl se stát notářem, ale dal přednost kočovnému divadlu – napsal 33 komedií – *Lakomec* – inspirace Plautovou Komedií o hrnci, Molière chce dokázat, jak peníze deformují přirozené lidské vztahy - šedesátiletý lichvář Harpagon omezuje své děti, okrádá služebnictvo, intrikuje se vztahy svých dětí a jejich protějšky. Harpagon je chtivý, lakomý, bezcitný. Pro peníze obětuje vše, své děti, rodinu. Ztráta peněz pro něj znamená šílenství, konec smyslu života. *Tartuffe neboli Podvodník* - hra odhalující pokrytectví a svatouškovství. Svou titulní postavou mířila proti církvi a donašečskému systému jejích institucí. Církevní donašeč Tartuffe si získal důvěru měšťana Orgona, ovládá ho a nabývá vlivu nad jeho rodinou. Usiluje o jeho ženu, má si vzít jeho dceru a členové rodiny se marně pokoušejí překazit tyto záměry. Orgon zcela podléhá Tartuffovi, dokonce mu připíše i svůj majetek a jen králův zásah zabrání úplnému zničení rodiny.

Don Juan - studie o rozmařilosti a pokrytectví šlechty, *Misantrop* - kritika vypočítavosti a přetvářky šlechty, *Měšťák šlechticem, Zdravý nemocný* - výsměch hypochondrii, *Scapinova šibalství.*

Jean de La Fontaine – *Bajky* – 12 knih - praktická životní morálka.

ITÁLIE

Opakem klasicistní tragédie byla italská commedia dell`arte - druh lidového, ale profesionálního divadla, vznikla v Itálii ve 2. polovině 16. století, text nebyl psaný, pouze stručný scénář s dějovou kostrou, na který herci improvizovali.

Carlo Goldoni – reformátor italského divadla (commedie dell`arte –> zrušil stereotypní masky a kostýmy, přivedl na jeviště živé slovo, všední starosti, lidské chyby i problémy společnosti…) – *Poprask na laguně* - zachycuje barvitý obraz rybářského městečka a osudy jedné žárlivé milenecké dvojice; *Sluha dvou pánů, Mirandolína.*

Osvícenství

- umělecký proud navazující ne renesanci, 18.stol., rozvíjí tradici racionalismu – víra v moc rozumu a schopnosti člověka - největší hodnotou je rozum, víra v pokrok => člověk se vyvíjí k lepšímu, společenský pokrok naplní humanistické ideály.

Nejvíce se rozšířilo ve Francii, Nizozemí a v Anglii. Rozvíjí se prakticky zaměřená filozofie => rozvoj společenských věd - literatura naučná a didaktická.

Osvícenské myšlenky:
- všichni lidé si jsou rovni před zákonem i před bohem,
- lidé se rodí dobří, čistí,
- každý člověk má právo na vlastní štěstí; nesmí brát toto právo druhému,
- vše je nutno podrobit zkoumání rozumu.

FRANCIE
Voltaire – François-Marie Arouet – básník, publicista, historik, filozof, právník - chránil oběti justičních omylů, měl problémy s církví pro svůj sarkasmus, ironii. *Candide neboli Optimismus* – filozofická povídka o hledání lidského štěstí, příhody a zkušenosti Candida (fr. prosťáček, neviňátko) mají odhalit loupeživost válek, absolutní zvůli vládní moci, prodejnost soudů, pověry atd. *Filozofický slovník, Století Ludvíka XIV*.- historický spis.
Denis Diderot – filozof, spisovatel, teoretik umění a výtvarný kritik, tzv. encyklopedista – spoluautor 28 svazků naučného slovníku – *Encyklopedie,* Diderot byl hlavním redaktorem, přispívali do ní např. Voltaire, Rousseau...
Romány *Jeptiška, Jakub Fatalista a jeho pán.*
Charles Louis de Montesquieu – reprezentuje politické cíle osvícenství ve Francii – *Perské listy, O duchu zákonů* - satirická kritika společenských politických poměrů ve Francii.
Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais – vytvořil měšťanské drama – *Lazebník sevillský, Figarova svatba.*

ANGLIE
Daniel Defoe – *Robinson Crusoe* - dobrodružný román podle skutečné události líčí 28 let Robinsonova života na pustém ostrově. Robinson je jediný zachráněný člen posádky lodi plující do Afriky. Defoe až realisticky popisuje ztroskotání, záchranu věcí z vraku lodi, budování nové existence, setkání s Pátkem, záchranu anglickou lodí a návrat do vlasti. Robinson Crusoe toužil po dobrodružství a projevil svou houževnatost, vytrvalost a trpělivost**.**
Jonathan Swift – *Gulliverovy cesty* – utopický román psaný formou fiktivního cestopisu - čtyřdílný alegoricko - satirický román. 1.díl popisuje cestu do Liliputu, 2.díl cestu do země obrů , 3.díl cestu do Laputy, Balnibarbi, Luggnaggu, Glubbdubdribu a do Japonska (na létající ostrov, ostrov kouzelníků) a 4.díl cestu do země moudrých koní Hvajninimů. Satirický a parodický efekt je vyvolán pohledem obyvatel utopických říší na cizince Gullivera.
Henry Fielding – psal komedie, frašky, ve kterých tragikomicky napadal stát, psal „romány silnic a hospod" – *Tom Jones* – příběh nalezence, tragikomické zakládající dílo anglického romanopisectví.

RUSKO
Ivan Andrejevič Krylov - *Bajky*

NĚMECKO
Gotthold Ephraim Lessing – kritik, básník, dramatik, tvůrce německého měšťanského dramatu – *Moudrý Nathan*

Preromantismus
2. polovina 18. století, původně se nazýval *sentimentalismus,* byl uměleckým stylem měšťanstva na rozdíl od klasicismu, který byl uměleckým stylem šlechty, reaguje na chladný osvícenský racionalismus a proti němu klade cit, nevěří na racionálně uspořádanou společnost, věří v jedince, v individuální výkon, v intuici, v genialitu člověka, věří, že člověk je dobrý od přírody a zkažený civilizací, neopovrhuje davem, libuje si ve folklóru, začíná pracovat s národní svébytností; narůstá národní sebeuvědomění.
ANGLIE
William Blake – básník, grafik, malíř – vymyká se dobovým konvencím, patří spíše k symbolismu – *Snoubení nebe s peklem.*

FRANCIE

Jean Jacques Rousseau – typický sentimentalista, věřil v přírodu, v nezkaženého člověka - „ společnost nutí člověka ke zkaženému chování “, hlásá přirozený způsob života, chtěl ho aplikovat na výchovu, cestoval po Evropě, měl pět dětí, které všechny vyrostly v sirotčinci, *Vyznání* – autobiografie, *O společenské smlouvě, Emil čili O výchově, Julie neboli Nová Heloisa* (román v dopisech)

François-René de Chateaubriand – *Atala* - tragický příběh lásky Indiána a křesťanské dívky Ataly v prostředí nedotčené americké přírody.

Antoine François Prévost – abbé – *Manon Lescaut* (přebásnil Vítězslav Nezval), osudová láska rytíře k dívce Manon.

NĚMECKO

Vzniká hnutí *Sturm und Drang* = „ bouře a vzdor “ - německé literární hnutí zaměřené nejen proti aristokratickému klasicismu, ale zejména proti osvícenství - zdůrazňovali tvořivou svobodu osobnosti, odmítající konvence a společenské předsudky a řídící se jen vlastním srdcem, upřednostňovali cit a vášeň oproti intelektualismu a racionalismu, proti městské civilizaci kladli volnost přírody a života v ní a přikláněli se k lidovým tradicím**.**

Johann Wolfgang Goethe – německý prozaik, dramatik, přírodovědec, právník, *Faust* - dvoudílná veršovaná tragédie - učený doktor Faust v touze po poznání prodal svou duši ďáblu, a tím propadl věčnému zatracení. Ďábel Mefistofeles láká Fausta do milé společnosti, odvádí ho od touhy po vědění. Do cesty mu staví měšťanskou dceru Markétu. Faust se do ní zamiluje. Podíl viny na smrti dítěte – plodu jejich lásky – uvrhne Markétu do žaláře, kde čeká na popravu. Ve druhé části se Faust ocitá na císařském dvoře. Pomůže vládci z nesnází a zamiluje se do Heleny, s níž má syna. Obě milované osoby umírají, a tak si Faust vyžádá od císaře území u moře, které zúrodní a na němž budou žít svobodní lidé. V uskutečnění svého snu vidí smysl svého života. Ušlechtilý záměr pomáhat lidem ho zachraňuje před zatracením.

Utrpení mladého Werthera – román psaný formou dopisů a deníkových záznamů; k jeho vzniku přispěla nešťastná láska k Charlottě Buffové,

Viléma Meistera léta učednická - výchovný román o kupeckém synovi poznávajícím skutečný život při cestování s hereckou společností.

Friedrich Schiller – básník, dramatik, překladatel, *Loupežníci* - drama, vyjadřuje protest proti tyranii vlády nad lidem i proti osobnímu bezpráví,

o bratrech Franzovi a Karlovi, jeden je dobrák a druhý je zlý, zlý přebere hodnému dívku a shodí ho u otce. Hodný utíká a stává se loupežníkem a horším člověkem.

Valdštejn - dramatická trilogie o vojevůdci z třicetileté války Albrechtovi z Valdštejna.

Óda na radost - báseň zhudebněná L. van Beethowenem v závěru Deváté symfonie, dnes hymna Evropské unie. *Vilém Tell* - hra ze švýcarských dějin.

MŮJ ČTENÁŘSKÝ DENÍK

OBSAH

	AUTOR	NÁZEV		AUTOR	NÁZEV

(Formulář nutno upravit na potřebný rozsah – vzor ve Wordu v Teams!)
Název:
Autor:
Vydání:
Doporučeno kým:
Druh: lyrika epika drama
Žánr:
Forma: próza poezie
Kompozice:

Rozbor/obsah/postavy ad.:

Jazyk díla:

Literárně-historický kontext:

Zajímavosti/postřehy/otázky k diskuzi:

Ukázka/citát:

Hodnocení/komentář: